

УДК 159.9.019.4-053.6:316.472.4:004.738.5
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-19

ХАРАКТЕР МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНИХ ПІДЛІТКІВ

Фролова Наталія Вікторівна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри педагогічної та вікової психології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

natlick7@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7466-9071

Мета. Дослідження характеру міжособистісної взаємодії інтернет-залежних підлітків мало метою перевірку того, як саме інтернет-залежність впливає на характер міжособистісних стосунків інтернет-залежних та інтернет-незалежних підлітків. Концептуальною гіпотезою було обране положення, що інтернет-залежність певним чином впливає на характер міжособистісної взаємодії в підлітковому віці. Згідно з емпіричними гіпотезами характер міжособистісної взаємодії інтернет-залежних підлітків зумовлюється такими факторами: розбіжностями у формах та напрямках особистісної взаємодії, які відрізняються за рівнем агресії та самоконтролю та є переважно залежними та підлеглими в інтернет-залежних підлітків; розбіжностями показників проявів певних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність), які є вищими у інтернет-залежних підлітків; зв'язком між рівнем інтернет-залежності та показниками певних особистісних характеристик у підлітковому віці.

Методи. Методичний інструментарій емпіричного дослідження склали такі методики: тест-опитувальник на наявність інтернет-адикції К. Янг, тест на інтернет-залежність С.А. Кулакова, методика діагностики міжособистісної взаємодії Т. Лірі, агатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттела, Методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка. У дослідженні взяли участь підлітки віком від 13 до 15 років, усього 84 учні, серед яких було обрано 60 осіб експериментальної вибірки (30 з високим та 30 з низьким рівнем інтернет-залежності).

Результати. Після перевірки даних на нормальність розподілу для порівняльного аналізу було обрано критерій Манна-Уїтні, а для кореляційного аналізу було використано коефіцієнт кореляції рангу Спірмена. Отримані результати надали можливість підтвердити емпіричні гіпотези таким чином: доведено, що звичайні користувачі інтернету обирають альтруїстичний стиль, тоді як інтернет-залежні схильні до підлеглого та залежного типу міжособистісної взаємодії; встановлено статистично значущі розбіжності показників проявів психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність), які є вищими у інтернет-залежних підлітків; доведено наявність зв'язку між рівнем інтернет-залежності та показниками тривожності, імпульсивності і практичності.

Висновки. Саме ці особливості, якими є розбіжності у формах та напрямках особистісної взаємодії, розбіжності показників проявів психічних станів, зв'язок між рівнем інтернет-залежності та показниками певних особистісних характеристик у підлітковому віці, зумовлюють характер взаємодії інтернет-залежних підлітків в межах представленого дослідження.

Ключові слова: підлітки, інтернет-залежність, взаємодія, стиль спілкування, особистісні характеристики.

THE CHARACTER OF INTERNET-DEPENDENT TEENAGERS' INTERPERSONAL INTERACTION

Frolova Nataliia Viktorivna,

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor of the Department of Pedagogical and Age Psychology

Oles Honchar Dnipro National University

natlick7@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7466-9071

Purpose. The investigation of the Internet dependent teenagers' interaction was aimed at verifying how the Internet dependence affects the character of Internet addicted and Internet-independent teens' interpersonal relationships. Presupposition that the Internet-dependence in some way affects the nature of interpersonal interaction in adolescence was chosen as a conceptual hypothesis. According to empirical hypotheses, the character of interpersonal interaction of Internet addicted teens is determined with: the differences in forms and directions of personal interaction, which differ in the terms of aggression and self-control, and are predominantly dependent and subordinate for the Internet dependent teenagers; differences in the indicators of mental

states manifestations (anxiety, frustration, aggressiveness, rigidity), which are higher for the Internet-dependent adolescents; the connection between the level of Internet dependence and indicators of some teenagers' personality characteristics.

Methods. The following methods were chosen for the empirical research: The Internet Addiction Test (IAT) by Kimberly Young, The Test of the Internet Dependence by S.A. Kulakov, Interpersonal Diagnosis of Personality by T. Leary, Cattell's 16 Personality Factors Test, Method of self-assessment of mental states by H. Eysenck.

Results. The study involved adolescents aged 13 to 15 in the amount of 84 students, among whom 60 were selected from the pilot sample (30 with high and 30 with low levels of Internet dependency).

After checking the data for the normality of distribution, the Mann-Whitney criterion was chosen for the comparative analysis, and the Spearman's rank correlation coefficient was used for the correlation analysis.

The obtained results have given the opportunity to confirm the empirical hypotheses as follows: it has been proved that the ordinary Internet users choose an altruistic style, while the Internet-dependent tend to subordinate and dependent type of interpersonal interaction; statistically significant differences between the indicators of manifestations of mental states (anxiety, frustration, aggressiveness, rigidity) have been found, and they are higher for the Internet-dependent adolescents; the correlation between the level of the Internet-dependence and indices of anxiety, impulsivity and practicality has been set up.

Conclusions. These facts – the differences in forms and directions of personal interaction, differences in the indicators of mental states manifestations and the connection between the level of Internet dependence and indicators of some teenagers' personality characteristics determine the specifics of the Internet addicted teenagers' interpersonal interaction.

Key words: *adolescents, Internet-dependence, interpersonal interaction, style of communication, personality characteristics.*

Вступ

Глобальна мережа «Інтернет» є найважливішою соціально-інформаційною комунікацією сьогодення. Вступ людської цивілізації у епоху інформації зумовив суттєві зміни в оточуючому середовищі, технологіях і споживанні матеріальних та духовних благ. Інтернет відображає функціонування різних галузей суспільства, забезпечує інформаційний сервіс спілкування, дозвілля та інших видів професійної діяльності особистості та сприяє самореалізації особистості, оскільки розширює її соціальні можливості. Користувачі мережі не тільки отримують інформацію, але й постійно наповнюють її різними інформаційними ресурсами. Проте останнім часом виникнення залежності від інтернету привертає все більшу увагу науковців, оскільки вплив мережі на розвиток та формування особистості є не завжди позитивним. Проблема залежності від інтернету як поведінкової адикції активно досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі, але все ще включає низку нерозкритих питань. Зокрема, мало уваги приділено вивченню особистості залежних, немає чіткого порівняльного психологічного портрету осіб з різними формами залежності від інтернету. Вивчення структури особистості інтернет-залежних, урахування їх характерологічних особливостей, яке сприятиме прогнозуванню ризику виникнення адиктивної поведінки, а також розробці ефективних профілактичних та корекційних заходів, зумовлює актуальність нашого дослідження.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Явище комп'ютерної залежності почало вивчатися в зарубіжній психології з кінця 80-х років 20-го століття. Родоначалниками психологічного дослідження феномену інтернет-залежності є клінічна психологиня К. Янг, яка у 1994 році розробила спеціальний опитувальник для вивчення ступеня залежності від мережі «Інтернет», та психіатр І. Голберг, котрий запропонував термін «інтернет-залежність» і таку залежність як розлад поведінки в результаті використання інтернету та комп'ютера, згубний вплив на побутову, навчальну, соціальну, робочу, фінансову, сімейну та психологічну сфери людини (Caroline Flisher, 2010).

Сьогодні інтернет-залежність розуміється як компульсивне бажання ввійти в мережу, перебуваючи офлайн, та неможливість вийти із мережі, перебуваючи онлайн, і включає такі форми прояву: пристрасть до роботи з комп'ютером (програмування, ігрова та інші види діяльності); пошук інформації у віддалених базах даних; пристрасть до опосередкованих інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів та електронних покупок; залежність від спілкування в чатах, від участі у групових іграх і телеконференціях; залежність від порнографічних сайтів, обговорення сексуальної тематики в чатах. Для інтернет-залежних людей характерні такі поведінкові характеристики, як неможливість, небажання відірватися від роботи та роздратування за необхідності відволіктися, прагнення проводити за роботою все більше часу, схильність забувати про домашні справи, навчання, службові

обов'язки, прагнення позбавитися почуття провини, безпорадності, тривоги, депресії, відчуття емоційного підйому, готовність миритися із втратою сім'ї, близьких, друзів, кола спілкування, нехтування власним здоров'ям, особистою гігієною тощо (Войскунський, 2004).

Основними симптомами інтернет-залежності є втрата контролю над своєю поведінкою, необхідність брехати про кількість часу, проведеного за комп'ютером, почуття провини за дефіцит уваги до рідних або друзів. Серед фізичних ознак залежності можна виділити головний біль, порушення сну, зміну ваги та зап'ястний синдром. Інтернет-залежність може бути ознакою таких психічних розладів, як депресія або стан, подібний до аутизму (Ушакова, 2014).

Найбільш схильною до ризику формування інтернет-залежності є підліткова аудиторія мережі. Специфічні потреби підлітка – приналежність до групи, бажання самоствердитися – водночас з такими особливостями інтернет-простору, як анонімність, доступність інформації, роблять дану категорію користувачів найбільш вразливою.

Серед основних причин, за якими можна визначити тривале перебування підлітків в мережі «Інтернет», виділяють ідентифікацію, за допомогою якої підлітки намагаються визначити своє місце в оточуючому світі, інтимність та приналежність, сепарацію від батьків і родини, порятунку від фрустрації. Для таких дітей характерна наявність виражених негативних переживань, низький рівень адаптації, неприйняття себе та інших, схильність до втечі від проблем, пасивність. Також чинниками, що провокують інтернет-залежність в юнацькому віці, можуть бути дезадаптація підлітка у соціумі, труднощі, пов'язані з пошуком спільної мови з однолітками, дисгармонія в родині, страх через перехід до самостійного життя. Інтернет надає підліткові можливість втечі з реального світу у середовище, яке за своєю сутністю є анонімним. Така анонімність має низку психологічних наслідків, серед яких виділяють зниження рівня психологічного та соціального ризику в спілкуванні, розкутість, психологічну безпеку, а також безкарність в поведінці. Анонімність також може бути передумовою для прояву соціальної ненормативності, агресивних тенденцій, безвідповідальності учасників взаємодії. Спілкування в мережі дозволяє підлітку жити в образах своєї мрії і здійснювати в рамках цих образів комунікативну активність (Жичкина, 2000).

Граючи в ігри онлайн та спілкуючись у соціальних мережах, підлітки припиняють зустрічатися з друзями, виходити

з дому, починають вести малорухливий спосіб життя. Такий стан призводить не лише до фізичних наслідків – погіршення зору, швидкої стомлюваності, порушень опорно-рухового апарату, але й до психологічного навантаження, яке проявляється в замкнутості дитини та в її агресивній поведінці. Надмірне перебування за комп'ютером викликає труднощі у встановленні та підтримці міжособистісних відносин через особливості світосприйняття і пізнавальних процесів, зумовлених взаємодією з віртуальною реальністю комп'ютерних технологій. Саме тому у схильних до інтернет-залежності підлітків відзначається невисокий рівень включення у спілкування. Такі підлітки уникають контактів з людьми, свідомо хочуть зберегти дистанцію між собою і оточенням, в них спостерігається нестриманість і запальність, роздратованість і нетерпимість, різкість та суб'єктивність в оцінюванні інших (Моцик, 2015).

На жаль, в Україні сьогодні не існує статистичних даних щодо проблеми інтернет-залежності, оскільки цей вид залежності досі не виділено в окрему нозологічну форму. Відповідно до даних Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України у 2014 році серед українських користувачів інтернету залежними вважалися від 2% до 6%, більшість з яких складала студенти. У групі підлітків з високим рівнем інтернет-залежності частка представників чоловічої статі майже на третину перевищувала частку жіночої статі. Аналогічні показники були виявлені фахівцями Інституту неврології, психіатрії та наркології НАМН України, які встановили, що кожна п'ятнадцята особа (6,54%), яка має досвід роботи в інтернеті, набула залежності від нього у підлітковому віці. Проблема інтернет-залежності в Україні досліджувалася фахівцями таких відповідних галузевих установ, як Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України, Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (В. Посохова), Одеський (Е. Мельник) та Дніпропетровський (Л. Юр'єва, Т. Больбот) медичні університети. Серед українських фахівців, які в різних аспектах досліджують феномен інтернет-залежної поведінки, необхідно згадати також О. Чабана та Г. Пілягину (Інститут судової психіатрії, м. Київ), Н. Бугайову (Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України) (Білоус, 2014). Отже, перелік фахівців та закладів, що займаються вивченням проблеми, надає можливість сприймати феномен інтернет-залежності як міждисциплінарний, що, з одного боку, відобра-

жає неабиякий інтерес до його вивчення, а з іншого, – визначає нестачу фундаментальних досліджень у кожній галузі. Психологія не є винятком, ажде саме відсутність систематизованої інформації щодо характеру спілкування інтернет-залежних підлітків зумовлює актуальність нашого дослідження.

2. Методологія та методи

Аналіз наукової літератури з проблеми інтернет-залежності надав можливість визначити як позитивні, так і негативні аспекти впливу на особистість підлітка, а також виділити мету дослідження щодо перевірки того, як саме інтернет-залежність впливає на характер міжособистісних стосунків інтернет-залежних та інтернет-незалежних підлітків. *Концептуальна гіпотеза така:* інтернет-залежність певним чином впливає на характер міжособистісної взаємодії в підлітковому віці.

Емпіричні гіпотези. Характер міжособистісної взаємодії інтернет-залежних підлітків обумовлюється такими факторами:

1) розбіжностями у формах та напрямках особистісної взаємодії, які відрізняються за рівнем агресії та самоконтролю та є переважно залежними та підлеглими в інтернет-залежних підлітків;

2) розбіжностями показників проявів психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність), які є вищими у інтернет-залежних підлітків;

3) зв'язком між рівнем інтернет-залежності та показниками певних особистісних характеристик у підлітковому віці.

Емпіричне дослідження характеру міжособистісної взаємодії інтернет-залежних підлітків проводилося в Спеціалізованій багатопрофільній школі з поглибленим вивченням англійської мови в місті Дніпро. У дослідженні брали участь підлітки віком від 13 до 15 років, усього 84 учні. В результаті проведеного дослідження були отри-

мані сирі бали 84 досліджуваних, серед яких було обрано 60 осіб експериментальної вибірки, з них 35 хлопців та 25 дівчат. Відбір проводився так: у рівній кількості формувалися 2 вибірки, кожна з яких характеризувалася наявністю певного рівня інтернет-залежності (інтернет-залежні та інтернет-незалежні підлітки).

Методичний інструментарій емпіричного дослідження склали такі методики: тест-опитувальник на наявність інтернет-адикції К. Янг, тест на інтернет-залежність С.А. Кулакова, методика діагностики міжособистісної взаємодії Т. Лірі, багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттела, методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка.

Первинна обробка даних показала ненормальність їх розподілу, що й зумовило вибір непараметричної стратегії подальшої обробки, тобто для порівняльного аналізу було обрано критерій Манна-Уїтні, а для кореляційного аналізу було використано коефіцієнт кореляції рангів Спірмена.

3. Результати та дискусії

Для перевірки емпіричних гіпотез нами були виявлені статистично значущі розбіжності та зв'язки, про які йтиметься далі.

1. Статистично значущі розбіжності у міжособистісних відносинах (за методикою Т. Лірі) між показниками інтернет-залежних та інтернет-незалежних підлітків наведені у таблиці 1.

Встановлено статистично значущі розбіжності майже за всіма показниками: показник «Егоїстичний стиль» – $U_{\text{емп}}=224$, $p=0,01$; показник «Агресивний стиль» – $U_{\text{емп}}=100$, $p=0,01$; показник «Підозрілий стиль» – $U_{\text{емп}}=107,5$, $p=0,01$; показник «Підлеглий стиль» – $U_{\text{емп}}=53$, $p=0,01$; показник «Залежний стиль» – $U_{\text{емп}}=9$, $p=0,01$; показник «Альтруїстичний стиль» – $U_{\text{емп}}=282,5$, $p=0,01$. Значущих розбіжно-

Таблиця 1

Групові розбіжності у міжособистісних відносинах інтернет-залежних та інтернет-незалежних підлітків

Показники	Середні показники досліджуваних		Показники критерію Манна-Уїтні
	Інтернет-незалежні підлітки	Інтернет-залежні підлітки	
Авторитарний стиль	30,65	30,35	445,500
Егоїстичний стиль	22,97	38,03	**224,000
Агресивний стиль	18,83	42,17	**100,000
Підозрілий стиль	19,08	41,92	**107,500
Підлеглий стиль	17,27	43,73	**53,000
Залежний стиль	15,80	45,20	**9,000
Доброзичливий стиль	31,75	29,25	412,500
Альтруїстичний стиль	36,08	24,92	**282,500

Примітка: ** $p=0,01$; * $p=0,05$.

стей не було виявлено лише за показниками «Авторитарний стиль» та «Дружній стиль». Підлітки з інтернет-залежністю більш схильні до залежного типу міжособистісних взаємовідносин. Такі люди через невпевненість у собі мають нав'язливі страхи, побоювання, високий рівень тривожності з будь-якого приводу, залежать від інших, від чужої думки, конформні, м'які, але частіше за звичайних підлітків використовують агресивний тип взаємодії з оточенням. Такі діти можуть бути досить жорсткими і ворожими до однокласників або друзів, їх агресивність може доводити до асоціальної поведінки. Підлітки, які є звичайними користувачами інтернету, менше схильні до егоїстичного типу відносин, який характеризується орієнтацією на себе. Інтернет-залежні підлітки прагнуть бути над усіма, але одночасно осторонь від усіх. Вони хвалькуваті, самовдоволені, схильні перекладати труднощі на інших, самі ж ставляться до них дещо відчужено. Підлітки з інтернет-залежністю схильні до підозрілого типу взаємодії. Такі люди критичні по відношенню до всіх соціальних явищ і оточуючих людей, підозрілі, образливі, схильні до сумніву в усьому, злопам'ятні, постійно на всіх скаржаться, всім незадоволені. Вони також більше схильні до використання підлеглого стилю, ніж звичайні користувачі інтернету. Інтернет-залежні підлітки скромні, боязкі, поступливі, емоційно стримані, здатні підкорятися, не мають власну думку. В цілому можна сказати, що в ході дослідження в групі підлітків, що є звичайними користувачами інтернету, переважало використання такого типу взаємодії з оточуючими, як альтруїстичний, що відповідає віковим особливостям дітей, для яких референтною є група однокласників та друзів свого віку. Інтернет-залежні підлітки більше схильні до залежного та підлеглого типу міжособистісної взаємодії.

2. Статистично значущі розбіжності показників психічних станів (за методикою Г. Айзенка) інтернет-залежних

та інтернет-незалежних підлітків наведені у таблиці 2.

Нами встановлено статистично значущі розбіжності за всіма досліджуваними показниками, а саме: показник «Тривожність» – $U_{emp}=192,5$, $p=0,01$; показник «Фрустрація» – $U_{emp}=293$, $p=0,05$; показник «Агресивність» – $U_{emp}=295$, $p=0,05$; показник «Ригідність» – $U_{emp}=247,5$, $p=0,01$. Згідно з отриманими результатами можна дійти висновку, що інтернет-залежні підлітки більш тривожні, ніж звичайні користувачі інтернету. Тривожність є психологічною характеристикою, яка опосередковує поведінку людини, а також переживанням емоційного дискомфорту, очікуванням неблагополуччя з передчуттям небезпеки. Підвищений рівень тривожності є типовою рисою емоційної сфери підлітків. Крім того, саме в цьому віці тривожність стає стійким особистісним утворенням, що є свідченням порушень в особистісному розвитку. Високий рівень тривожності є не тільки наслідком, але і однією з причин захоплення та залежності від інтернету. Потреба в зменшенні тривожності і напруги спонукає людину йти у віртуальну реальність, у той світ, де вона сильніша за всіх, на відміну від світу реального. Віртуальний світ знижує рівень тривожності на час, але після виходу з інтернету тривожність знову збільшується, до того ж її рівень стає вищим за вихідний, оскільки кожне входження у віртуальний світ посилює дисонанс між реальністю та віртуальним світом. У інтернет-залежних підлітків також спостерігається більш високий рівень фрустрації. Фрустрація виникає в ситуації, яка сприймається суб'єктом як загроза (потенційна або реальна) задоволенню тієї чи іншої потреби. Вона проявляється в таких емоційних процесах, як розчарування, тривога, роздратування і навіть відчай. Тобто можна сказати, що підлітки з інтернет-залежністю в разі неможливості задовольнити потребу у використанні інтернету відчують досить високий рівень фрустрації. Саме це може

Таблиця 2

Міжгрупові розбіжності показників психічних станів інтернет-залежних та інтернет-незалежних підлітків

Показники	Середні показники досліджуваних		Показники критерію Манна-Уїтні
	Інтернет-незалежні підлітки	Інтернет-залежні підлітки	
Тривожність	21,92	39,08	**192,500
Фрустрація	25,27	35,73	*293,000
Агресивність	25,33	35,67	*295,000
Ригідність	23,75	37,25	**246,500

Примітка: ** $p=0,01$; * $p=0,05$.

пояснювати і більш високі показники залежних підлітків за рівнем агресії, адже, як зазначалось вище, саме агресивний стиль міжособистісної взаємодії частіше обирається підлітками із залежністю. Інтернет – це інформаційне середовище, в яке зливаються річки різної інформації, в тому числі й тої, що сприяє розвитку агресивних форм поведінки людини. Сайти, присвячені суїциду, деструктивним молодіжним субкультурам, релігійним сектам, радикальним політичним групам, та неконтрольована можливість їх відвідування призводять до деструктивних форм поведінки в реальному житті. Особливе місце посідають агресивні онлайн-ігри або так звані ігри зі смертю. Жорстокі стереотипи поведінки при ігноруванні морального змісту гри, втрата почуття незворотності кінця – все це провокує формування агресивності, порушення морального розвитку підлітка. Також інтернет-залежні підлітки більш ригідні, ніж звичайні, які не зловживають використанням інтернету. Ригідність як психологічна категорія є однією з детермінант, які зумовлюють формування залежності від інтернету, і проявляється в негнучкості особистості, труднощах в комунікації із соціальним середовищем, але при цьому не заважає взаємодії у віртуальному просторі. Ригідні підлітки не схильні міняти свої звички, вони уперті, вразливі, прагнуть захищати свою тактику у вирішенні побутових питань. Виявлення розбіжностей за означеними показниками в межах нашого дослідження надає можливість характеризувати тип взаємодії інтернет-залежних підлітків як більш напружений, тривожний, що має елементи агресії.

3. Наявність зв'язку між рівнем інтернет-залежності і особистісними характеристиками визначена за допомогою коефіцієнту рангової кореляції Спірмена. Результати наведені у таблиці 3.

Таблиця 3
Загальні показники коефіцієнтів кореляції Спірмена за шкалами інтернет-залежності та особистісними характеристиками

Показники	Інтернет-залежність
Імпульсивність	0,392**
Практичність	-0,366**
Шкала тривожності	0,558**

Примітка: ** $p=0,01$.

Було встановлено прямий кореляційний зв'язок між рівнем тривожності та рівнем інтернет-залежності ($r=0,558$, $p=0,01$) в загальній вибірці досліджуваних. Високі

показники тривожності інтернет-залежних підлітків вже було виявлено нами у процесі підтвердження другої гіпотези. Проте наявність зв'язку надає можливість стверджувати таке: що вищою за показниками є інтернет-залежність, то вищий рівень тривожності вона викликає у підлітків. Також визначено прямий кореляційний зв'язок між рівнем інтернет-залежності та показником імпульсивності ($r=0,392$, $p=0,01$), що надає можливість характеризувати підлітків з високим рівнем залежності як нестабільних та нестриманих, здатних на вчинки імпульсивного, а не раціонального характеру. Їм не властивий високий самоконтроль поведінки, а також сумлінність, відповідальність, обов'язковість, точність і охайність у справах. Зв'язок між показником практичності та залежності також встановлено ($r=-0,366$, $p=0,01$), але він має зворотний характер, що надає можливість характеризувати інтернет-залежних підлітків як ірраціональних – тих, що діють під впливом емоцій, а не вимушеної необхідності. Для них характерна багата уява, поглиненість внутрішніми ілюзіями, легкість відмови від практичних суджень, самобутній світогляд, творча уява, неповторна манера поведінки, ігнорування загально визначених норм. Вони ексцентричні, своєрідні, орієнтовані на власні бажання.

Висновки

Завдяки проведеному теоретичному аналізу ми з'ясували, що мережа «Інтернет» є найважливішою соціально-інформаційною комунікацією сьогодення, а інтернет-залежність сприймається як розлад поведінки, пов'язаний з використанням інтернету та комп'ютера, що згубно впливає на побутову, навчальну, соціальну, робочу, фінансову, сімейну та психологічну сфери людини. Цей вплив у підлітковому віці є досить суттєвим та зумовлює характер взаємодії з оточенням. Ми з'ясували, що інтернет-залежність впливає на характер міжособистісної взаємодії, тобто висунута нами концептуальна гіпотеза підтвердилася. Емпіричне дослідження, метою якого було з'ясувати та дослідити характер міжособистісних відносин інтернет-залежних підлітків, надало можливість підтвердити емпіричні гіпотези таким чином:

1) у групі підлітків, що є звичайними користувачами інтернету, переважає використання такого типу взаємодії з оточенням, як альтруїстичний, тоді як інтернет-залежні підлітки більше схильні до залежного та підлеглого типу міжособистісної взаємодії;

2) встановлено статистично значущі розбіжності показників проявів психічних станів (показник «Тривожність» – $U_{\text{емп}}=192,5$,

$p=0,01$; показник «Фрустрація» – $U_{emp}=293$, $p=0,05$; показник «Агресивність» – $U_{emp}=295$, $p=0,05$; показник «Ригідність» – $U_{emp}=247,5$, $p=0,01$), які є вищими у інтернет-залежних підлітків. Саме ці відмінності зумовлюють характер спілкування та міжособистісної взаємодії адиктивних підлітків, який є дуже напруженим та агресивним, має елементи тривожності, чого не спостерігається у характері спілкування інтернет-незалежних підлітків;

3) підтверджено наявність прямого кореляційного зв'язку між показником інтернет-залежності та тривожністю і імпульсивністю, а також зворотного кореляційного зв'язку з показником практичності. Встановлення прямого зв'язку із показником

тривожності додатково ілюструє підтвердження другої емпіричної гіпотези і визначає характер взаємодії інтернет-залежних підлітків, який є ірраціональним, імпульсивним та доволі тривожним.

Перспективи подальшого дослідження зумовлені інтересом до проблеми інтернет-залежності та її впливу на міжособистісну взаємодію підлітків. Отже, з'являється чимало перспектив подальшого дослідження цієї теми в психології, зокрема у віковому контексті – дослідити вплив інтернет-залежності в іншому віковому періоді, а також у соціальному аспекті – дослідити, як саме соціум та оточення впливає на формування інтернет-залежності у підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоус О.В. Психологічні аспекти інтернет-залежності підлітків в Україні. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 2 (23). С. 28–35.
2. Войскунский А.Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета. *Психологический журнал*. 2004. № 1. С. 90–100.
3. Жичкина А.Е. Самопрезентация в виртуальной коммуникации и особенности идентичности подростков – пользователей Интернета. *Труды по социологии образования*. 2000. № 7.
4. Моцик Р.В. Интернет-залежність та її вплив на виховання сучасної людини. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. № 18. С. 292–297.
5. Ушакова Е.С. Интернет-зависимость как проблема современного общества. *Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие*. 2014. № 1.
6. Caroline Flisher Getting plugged in an overview of internet addiction. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 2010, 46 (10).

REFERENCES:

1. Bilous O.V. (2014) Psykholohichni aspekty internet zalezhnosti pidlitkiv v Ukraini. [Psychological aspects of teens' Internet addiction in Ukraine]. *Aktualni problemy sotsiologhii, psykholohii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 2(23), 28–35 [in Ukrainian].
2. Vojskunskij A.E. (2004). Aktual'nye problemy psihologii zavisimosti ot Interneta [Actual problems of the Internet dependence psychology]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal*, 1, 90–100 [in Russian].
3. Zhichkina A.E. (2000). Samoprezentacija v virtual'noj kommunikacii i osobennosti identichnosti podrostkov-pol'zovatelej Interneta. [Self-presentation in virtual communication and the identity features of adolescent Internet users]. *Trudy po sociologii obrazovanija – Proceedings in the sociology of education*, 7. [in Russian].
4. Motsyk R.V. (2015). Internet-zalezhnist ta yij vplyv na vykhovannia suchasnoi liudyny [Internet addiction and its impact on modern people's education]. *Pedahohichna osvita teorii i praktyka – Teacher education theory and practice*, 18. 292–297 [in Ukrainian].
5. Ushakova E.S. (2014). Internet-zavisimost' kak problema sovremennogo obshhestva [Internet addiction as the problem of modern society]. *Lichnost' v menjajushhemsja mire: zdorov'e, adaptacija, razvitie – Personality in a changing world: health, adaptation, development*, 1. [in Russian].
6. Caroline Flisher (2010) Getting plugged in an overview of internet addiction. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 46 (10).

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019.